

XVIII. ve XIX. asırlarda Cebel Lübnan

ŞİHÂB - OĞULLARI

M. C. Şehabeddin Tekindağ

Bunlar, cedlerini Şihâb lâkabını taşıyan Emîr Mâlik b. el-Emîr el-Haris b. Hişâm el-Mahzûmî el-Karşî el-Hicâzî'ye kadar çıkarırlar¹. Ebû Ubeyde (Halife Omer zamanı) zamanında Hicâz'dan hicretle Havrân'a² âilesi ve aşireti ile yerleşen Mâlik'den sonra Şihâbîler, 1161'de de Munkiz'in idaresi altında Havrân'dan Vâdi et-Teym'e hicret etmişlerdir. Çok seçil bir zât olan Emîr Munkiz'in, Haçlılarla, bilhassa Kontura ^{تطورا}³ ile yaptığı muharebelerde gösterdiği fedakârlıkları haber alan Atabek Nureddin, bu âile ile ahlakadar olmuş, onların hicret sebeplerini sorduktan sonra, bütün emirlerine hil'atler göndermişti. Bu sırada on emîrin idaresinde bulunan Şihâb-oğulları emrindeki aşiret efrâdı aşağı yukarı 15.000 kişiye yaklaşıyordu⁴. Vâdi et-Teym'e geldikleri zaman Şakîf Er-nûn (Beaufort)⁵ kalésinin senyörünü en büyük düşman olarak bul-

¹ Bk. Şidyâk, *Ahbârü'l-âyan fi Cebeli Lübnân*, Beyrut 1859, s. 41. Krş. E. de Zambaur, *Manuel de généalogie et de chronologie pour l'histoire de l'Îsâm Hanovre* 1927, I, s. 109 vd; el-Matrân Yûsuf ed-Debs, *Kitabu târih-i Sariye*, Beyrut 1893, VII, s. 223.

² Şehbâc ^{شهباء} kariyesine.

³ Şidyâk, *aynı eser*, s. 45. Comte Doria, Bu husûsta bk. von Oppenheim, *Vom Mittelmeer zum Persischen Golf*, Berlin 1896, I, s. 145; Churchill, *Mount Lebanon*, A ten years residence from 1842 to 1852, London 1853, I, s.142 «Count ora».

⁴ Bk. Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *el-Gurera'l-Hasân fi târihi havâdisi'z-zemân*, Mısır, 1900, I, s. 352.

⁵ Bu kale hakkında bk. G. Rey, *Etude sur les monuments de l'architecture militaire des Croisés en Syrie et dans l'île de Chypre*, Paris 1871, s. 127.

dular. Şihâbîlerin bu kal'aya tecavüzleri ve Haçlılarla vuku' bulan mücadeleleri, ekseriyetle kendi lehlerine neticeleniyordu.

Bu mücadeleleri Şûf'da bulunan Ma'n-oğulları ile müştereken idâme ettiren Şihâbîler, bu âile ile sıhrî münasebetler de temin etmeğe muvaffak olarak⁶, büyük istilâlara birlikte karşı koydular. Nitekim, Moğol ve Timur istilâları sırasında, Şûf'a çekilen Şihâbîler bu tehlikeleri Ma'n-oğulları'nın yanında atlatabildiler. Aynı şekilde Merc-i Dâbık muharebesinde de (1516) Ma'n-oğlu Fahreddin I. ile müştereken hareket eden Şihâbîler'den Mansûr, Canbirdi Gazzâlî'nin imdadına koşmuşdu. Ancak, Ma'n-oğulları'nın, hıristiyan unsurlarına dayanarak, Osmanlı devletine isyankâr bir vaziyet almasını her zaman tasvib etmiyen Şihâbîler'in, bâzen, Osmanlılarla müştereken hareket ettikleri de görüldü. Biz, bu ayrılığın sebepleri arasında, Yemenî ve Kaysî fırkalarının esaslı bir rol oynadığını da sayabiliriz. Bu iki fırka, XV. asırda Tenühîler içinden çıkmış olup, bunlardan Ma'nlar, Şihâbîler, Telhûk ve Hâzin ümerası Kaysîleri, Alemüddin, Emîr Seyfâ, İbn-Fureyh gibi ümera ise Yemenîleri teşkil ediyorlardı. Kaysîlerin bayrakları kırmızı, Yemenîlerin ise beyaz idi⁷. 1616 da iki zümre arasında yapılan bir savaşta, zafer Kaysîlerde kaldı⁸.

Ma'n-oğlu Emîr Mulhem'in 1654 de, Şam vâlisi ile uyuşarak, Safad havalisinde hâkimiyet tesisine muvaffak olmasına rağmen, dört sene sonra ölümü üzerine Ma'n-oğulları'nın hâkimiyeti büsbütün kırılmış ve Şihâbîlerin nüfuzu kendini göstermeğe başlamıştır. Mamafih Mulhem'in oğlu Emîr Ahmed el-Ma'nî'nin Cebel'deki hâkimiyeti iyi kötü vefatına kadar devam etmiştir.

1660'da Babîâlî'ye Şihâb-oğulları'ndan Emîr Ali, Emîr Mansûr ve Âl Hammâde hakkında şikâyetler yapılanca, Dınişk valisi tayini edilen Köprülü Fazıl Ahmed Paşa, Trablus-Şam, Kudüs, Gazza ve Safad valileri yanında Yemenî ümerâsının da yardımını temin ederek, Cebel'e yürümüş ve Vâdi et-Teym'e giderek hu-

⁶ Bu sıhriyet hakkında, bk. Adel İsmail, *Histoire du Liban*, Paris 1955, s. 57, not 89; Haydar eş-Şihâbî, *Kıssatı Ahmed Pâşâ el-Cezzâr*, Es'ad ef. Ktb. Arap. Yazm., nr. 2393, Vrk. 27/a.

⁷ Bk. Volney, *Voyage en Egypte et en Syrie*, Paris 1822, I, s. 414, not I. Osmanlı kaynaklarında «Akı» ve «Kızıllı» adlarıyla marûftular. Mal. bk. Fındıklılı Mehmed Ağa, *Tarih*, İstanbul 1928, I, s. 215.

⁸ Bk. Bibl. Nat. Fonds Arabe. nr. 1634, Vrk. 10.

radaki Şihâbîlerin evlerini tahrib ettirdiği gibi Hâsbeyyâ ve Reşeyyâ'da da Şihâbîleri tâkib ettirmiştir. Ayrıca Fazıl Ahmed Paşa, Emîr Ahmed'den Şihâb ümerâsını istedi ve bu arzunun yerine getirilmemesi üzerine, vukua gelen muharebelerde Şihâbîler Ma'n-oğulları ile müştereken hareket ettiler ise de, Kesrevân'da Fazıl Ahmed Paşa'ya mağlûb oldular. Fazıl Ahmed Paşa, Şihâb ve Ma'n-oğulları'nın 500 kese vergi vermelerini temin etti ve bu parayı tahsil etmek üzere, köylerine gönderdiği Şam defterdârı Ali Efendi'ye, o zamana kadar voyvodalık ile idare edilen Sayda, Beyrut, Safad havalisi ile Şihâb ve Ma'n-oğulları'nın buldukları mıntıkayı bir beylerbeylik yaptırarak, tevcih ettirdi⁹.

Bir müddet sonra, Şihâbîler temsil ettikleri Kaysîlerin başında Yemenîlere karşı cephe aldılar. 1666 da vuka bulan el-Fulful (Berc-i Beyrut yanında) harbinde Yemenîler galib gelerek, bir müddet daha Cebel'in hâkimiyetini ellerinde tuttular¹⁰.

Ancak bu hâkimiyet Emîr Ahmed'in şahsı ile kâim olduğu için, onun ölümü ile (1697) Yemenîler müşkil vaziyete düştükleri gibi, Ma'n-oğulları sülâlesi de inkıraz ederek, Cebel hâkimiyeti kaysîlere, yani Şihâbîlere intikal etti; Cebel Lübnan ekâbiri toplanarak, Şihâb-oğulların'dan Reşayya emîri Emîr Beşir I. b. el-Emîr Hüseyin eş-Şihâbî'yi, ittifakla, Cebel Lübnan emîrliğine seçtiler. Beşir I., merasimle, Deyr el-Kamer'e gelerek iş başına geçti. Belli başlı Dürzî ümerâsı, bu değişikliğin kabulü için Osmanlı devletine ricada bulundular. Osmanlı devleti, bidayette, Emîr Fahreddin'in oğlu olup, İstanbul'da Enderûn'da bulunan Hüseyin'in telkini ile¹¹, Hâsbeyyâ'lı Emîr Haydar eş-Şihâbî'nin riyâsete geçmesini münasip

⁹ Bk. Fındıklılı Mehmed Ağa, *aynı eser* I, 214 vd. Krş. *Cevâhirü't-Tevârih* Türk. Yazm. Es'ad Efendi Ktb, nr. 2442, vrk. 4; el-Matrân Yûsuf ed-Debs, *aynı eser*, VII, s. 208, 208. Bu sûretle Şûf'da imâl edilerek Beyrut'a ve Sayda'ya gelen ipek mahsûlâtını ihraç edecek bir liman kalmamış oluyordu. Hulbûki, ipek XVII. asra kadar Lübnan'ın başlıca ticâret maddelerinden biri sayılıyor ve Kesrevân nahiyesinden gelen ipek mezkûr limanlar vastasıyla Fransa'ya sevk olunuyordu. Bk. Paul Masson, *Histoire du commerce Français dans le levant, au dix-septième siècle*, 388; Ducouso, *L'Industrie de la soie en Syrie*. s. 55 vd.

¹⁰ Bk. Sâlih b. Vahyâ, *Tarihü Beyrut*, Beyrut 1927, Zeyl, İbn Sabâta, s. 237.

¹¹ Bu zâtın İstanbul'daki hayatı hakkında bk. *Naimâ*, III, s. 170 vd; Murâdî, *Sikâ'd-Dürer fi c'gânî'l-Karn es-sânî aşer*, Bulak 1291, II, s. 59 vd; Fındıklılı Mehmed Ağa; *aynı eser*, I, s. 164. Eseri ve biyografisi hakkında bk. İsl. Ansk. *Ma'n-oğulları*, Krş. GAL, suppl. II, s. 482.

gördü. Ancak, Emîr Haydar, o tarihte 12 yaşında bulunduğu cihetle, Emîr Beşir, nâib sıfatıyla, emârette kaldı.

Beşir I., devlete sâdik kalarak, Sayda ve Trablus paşalarının Bilâd Beşâre ve Şimâlî Lübnan'da Benû Mutevâl¹² ile yaptıkları muharebelerde, yardımlarda bulundu. Ancak, bu yardımı bir müddet devam ettiren Beşir I. Kaysî taraftarı olan Benû Mutevâl'in daha fazla ezilmesine râzı olamıyarak, onları Şakîf, Tuffâh mıntıkalarına yerleştirmek dirâyetini gösterdi. Bunun gibi, gene Kaysî taraftarı olup, kendisinin en yakın bir adamı olan bir bedevî şeyhi Omer ez-Zeydânî¹³'yi de Safad mıntıkasına yerleştirmekle, kendi ailesinin emniyetini temin etmiş oldu. Bilâhure, bu Zeydânilerden Omer'in oğlu Zâhir¹⁴, Şihâbîlerin dostu olarak Akkâ'da hâkimi-

¹² Benû Mutevâl, Bilâd Beşâre veya Cebel âmîl de tâbir olunan Sûr ve Sayda taraflarında yaşıyor ve meşhûr haçlı kalelerinden Hûna ve Şakîf bunların başlıca kalelerini teşkil ediyordu. Bunlar, Ali taraftarı müfrit şifler olup, Türkler ve hristiyanlardan aynı zamanda nefret ediyorlardı. «Şeyh» denilen emîrler bunlar üzerinde hâkim olmalarına rağmen, te'balariyle müsâvi haklara sahiptiler. Her şeyh 200 ilâ 800 kişiden mürekkep bir kuvvet çıkarabiliyordu. Benû Mutevâl, esas itibâriyle üç kabileden ibâret olup her birinin başında bir hânedân bulunuyordu: a - Benû 'Ali Sagir ailesi olup başlarında Şeyh Nâsîf en-Nussâr bulunuyordu. b - Benû Munker. Bu aile Şeyh Muhammed el-Hasanî'nin emrinde idi. c - Şeyh Haydar el-Fâris'in temsil ettiği hânedân. Bunları yakından tanıyan Said Efendi (Bk. *Vasf-ı Cezzâr Paşa*, Türk Yazm. Üniversite Ktb. nr. 6206, Vrk. 39/b), bunlardan daha 'on şeyh sayarak, Şeyh Nâsîf el-Nussâr'ın bütün bu râfızîlerin reisi olduğunu bildirir (Kırş. Haydar eş-Şihâbî, *Kıssata Ahmed Paşa el-Cezzâr*, Arap. Yazm. Es'ad Efendi Ktb. nr. 2398, vrk. 21/a vd.). 1777 de bu mıntakayı ziyaret eden Venture de Paradis de aynı fikre iştirâk eder (bk. Fr. Charles-Roux, *Les échelles de Syrie et de Palestine Au XVIIIe siècle* Paris 1923, Annexe, VIII, 206) ve Fransız konsüllerinin Şeyh Nâsîf ve Benû Ali ile olan münasebetlerini tedkik eder (*aynı eser*, s. 67). Baron de Tott da 1777 de bunları görerek haklarında muvassal malûmat vermektedir (Bk. *Mémoires*, Amsterdam 1784, IV, s. 122 vd.). XIX. asrın ilk senelerinde (1807 ?) yazıldığı tahmin edilen anonim *Mémoire sur le gouvernement de Saint-Jean d'Arc* (bk. Ch. Roux, *aynı eser*, Annexe, VIII, s. 207) da bunlar hakkında muvassal malûmat bulmak mümkündür.

¹³ Bu âile XVII. asrın başlarında şimâlî Suriye'den hicret ederek Filistin'e yerleşmiştir. Beşir I., Omer'den gördüğü iyilik üzerine bu âileyi, Safad ve Taberiye havâlisine yerleştirmiştir. Omer'den sonra bu âilenin en faal âzâsı olan oğlu Zâhir Omer'i XVIII. asrın ilk yarısında Avrupalı seyyâhlar ziyaret etmişlerdir Bk. *Voyages and travels in the Years 1749, 50, 51, 52*, nşr. Bharles Linaes, İsveçce'den trc. London 1766, s. 158.

¹⁴ İleride kendisinden sık-sık bahsedeceğimiz bu zât hakkında şimdilik bk. 'Abdu's-Sabbâ', *er-Ravsuz-Zâhir fi Târîhi Zâhir*, Bibl. Nat. Fonds Arabe. nr.

yetinin temelini atacak, XVIII. asır Suriye vekâyiinde mühim bir rol oynamaya muvaffak olacaktır.

Beşir'in, 1706 senesinde, Haydar taraftarı Hâsbeyyâlular tarafından, rivâyete göre, zehirlenmesini müteakib Haydar riyâsete geçti. Faâl bir emîr olan Haydar'ın zamanı, Yemenî furkasının tamamen mahvolduğu bir devir olmuştur. Mahmûd Ebi Hermûş ed-Durzî namında birisi, Sayda valisi Beşir Paşa'nın da müzâhereti ile Yemenî furkasının başına geçmiş ve Şihâbîlere karşı cephe almıştı. Bu ed-Durzî, elinde bulundurduğu mıntıkaya Yemenî taraftarlarını toplamıştı. Şihâbîler, bütün Kaysî ümerâsını topladıkları gibi Metn ve Şûf ümerâsı, bilhassa, Ebu'l-Lemî' ümerâsı da bu harekete katıldılar. İki rakib fırka, son defa olarak, 1711 de 'Ayn Dâra'da karşılaştılar. Sayda ve Şam paşalarından yardım gören Yemenîler, bu mevkide, katî surette mağlûb ve hemen hemen tamamıyla ifnâ olundular. Bu muharebeye iştirak eden bütün Kaysî ekâbiri, bilhassa, Ebu'l-Lemî'ler Emîr unvanını kazandılar¹⁵.

Fahreddin II. den beri Lübnan emîrleri artık kendilerine mahsus askerî kıtalar besliyemedi. Çünkü bu çok pahalıya mal oluyordu. Esasen, Osmanlı devleti de, böyle askerî teşkilâta muhalif idi. Bütün eli silâh tutan Durzîler, ilk çağırılışlarında, emîrlerin davatlerine icâbet etmek mecburiyetinde idiler. Volney, 1784 de Deyr el-Kamer'i ziyaret ettiği zaman, Durzîlerin, çağırılışlarının üçüncü gününde, 15.000 kişilik bir askerî birlik teşkil ettiklerini görmüştü. Üniforma, askerî teşkilât onların meçhuli idi. Süvari pek az veya hiç yoktu. Ancak, emîrlerin ve şeyhlerin atları vardı. Buna mukabil, bütün Durzîler, umumiyetle, iyi silah kullanırlardı. Ekserisi kanaatkâr ve yorgunluğa mütehammil idi. Volney, bunları esaslı bir şekilde tedkik etmek fırsatını bulmuştu¹⁶. 'Ayn Dâra muhare-

4610, suppl; *Stretu Tâhir Omer*, Anonim, s. 98; es-Seyyid Mehmed Tâhir, *Menâkıb ve gazavat-ı Gâmi Hasan Paşa*, Süleymaniye, Es'ad Efendi Ktb. Türk. Yazm. nr. 2419, Vrk. 79 vd; Volney, *aynı eser*, I, s. 103; Baron de Tott, IV, s. 97; Haydar, I, s. 300 vd. Şidyâk, s. 360 vd; Said Efendi, Vrk. 5/a vd.

¹⁵ Haydar, *Kitabu nüzheti'z-zamân fi târîhi Cebeli Lübnân*, Mısır 1900, II, 758 s. vd; Şidyâk, s. 364; Şeyh Abdu'l-Ganî en-Nablûsî, *el-Kasfu's-Şâfi ve'l-beğânu'l-eâfi fi ma'rifeti havâdisiz-zamân fi devleti 'Ali 'Osman* (1695-1746 vak'aları), Bibl. Nat. Fonds Arabe, nr. 1626; İbn Sabâta, s. 238. Durzî emîrlerinin himâyesinde olup onlara senede 300 ekü ödeyen Mârûnîlerin bu savaşa iştirak etmedikleri kuvvetle muhtemeldir. Bk. Paul Lucas, *Voyage*, Amsterdam. 1744, I, s. 342.

¹⁶ Bk. *Voyage*, I, s. 464 vd.

besi, Cebel Durûz'un feodâl teşkilâtında değişikliğe sebep oldu. Haydar, Yemenlilerin muhalefetini kırmış, Ma'n-oğullarının merkezi olmuş olan Şûf'a Canbulatlar, Metn'e ise 'Ayn Dâra'da büyük bir yararlık gösteren Ebu'l-Lemîc hâkim olmuştur. Bundan başka, Garb-¹ de oturan Yemenî fırkasının eski taraftarlarından Arslan, âilesi, Şuveyfât'daki toprakları üzerindeki nüfuzunu Telhûk Kaystileriyle paylaşmak zorunda kalmıştır. Bunlar gibi, kesrevân'ın Ebu'-İHâzin'e, Cubbetul Munaytara'da Benu Hammâd'a âit olduğunu görüyoruz. İşte bu feodâl teşkilâtın başında Şihâb-oğulları bulunuyordu.

Haydar, Sayda ve Trablus valilerine dayanarak Dürzî ve Mârûnîlerin birbirleriyle mücadelesine mâni olmuş ve Fahreddin II. tarafından başlanılan ve Cebel Durûz ittihadını temine matuf gayenin gerçekleşmesine uğraşmıştır. Mârûnîler, Dürzî mntıkalarının yanına yerleşmeğe başlamışlardı. Volney, Lübnan'daki nüfus kesafetine işâret ederek «bizim en kalabalık şehirlerimizle mukayese olunur» demektedir¹⁷. Esasen, Volney'den evvel buralarını gören Baron de Tott da, Kesrevân dağlarındaki katoliklerin, civardaki dürzîler ile ittihad halinde bulduklarını hatıratını da bildirdirmektedir¹⁸.

Şihâb-oğulları, Ma'n-oğulları gibi, nüfuzlarını Lübnan mntıkasının haricine mesalâ, Bilâd Beşâre, Baalbek, Bikâc, Vadî et-Teym havalisine kadar genişletmek üzere, uzun müddet gayret sarfetmişlerdir. Mamafih, Şihâbîlerin bu faaliyetlerine karşı Sayda ve Trablus valileri daima karşı koymuşlardır. Şihâb-oğulları, bu müdahalelere mukabele için Lübnan'daki Şeyh adedini ziyadeleştirmek siyâsetini tâkib ettiler ve bunun neticesinde, Dürzî şeyhleri kuvvetlenerek, emîrleri tazyike kalkıştılar. Cebel'in hâkimiyeti bu şeyhlerin kontroluna tâbi oldu. Şeyhler emîre muyyen bir vergi ödemek mecburiyetinde idiler. Buna mukabil harb ve sulh kararı vermek için Şeyhlerden mürekkep bir heyetin tasvibi lâzım geliyordu. Meşâyih, kendi tavr ve cesaretleriyle, bu meclislerde fikirlerini yürütebilirdi.

Emîr Haydar, 1729 da, oğlu Mulhem lehine, emâretten feragat ettikten sonra, 1732 de, Şihâbîlerin merkezi olan Deyr el-Kamer¹⁹

de vefat etti²⁰. Lammens, Monnayr'dan²¹ naklen, Emîr Haydar'ın Beyrut'ta, islâm hisleriyle meşbû olarak vefat ettiğini kaydeder²². Emîr Mulhem Lübnan'ın devlete her sene ödemeğe mecbur olduğu 160 kese verginin üçte ikisini affettirmeğe ve Trablus ve Sayda valileri ile uyuşmağa muvaffak oldu. Sayda ve Trablus, doğrudan doğruya Osmanlı devletinin idaresi altında bulunduğundan, Lübnan'ın ipek mahsûlâtını ihrac edecek bir limanı yoktur. Mulhem, Fahreddin'in ölümünden beri ehemmiyetini kaybetmiş olan Beyrut limanının kendi nüfuzu altına verilmesini temine muvaffak oldu. Bu şehir, Şihâbîlerin, Deyr el-Kamer'den sonra, ikinci bir merkezi olmuştur.

Mulhem, 1754 de, tedavi edilmez bir hastalığa tutularak işten çekildi. Çocukların çoğu katolikliği kabul ettiler. Bunları müteakib, Şihâb ve Ebu'l-Lemîc âilelerinden bir çokları hristiyan oldular. Bu suretle Cebel Lübnan'da, hristiyanların miktarı gittikçe artıyor ve bu hususta Avrupalı misyonerlerin büyük faaliyeti göze çarpıyordu. Dürzî emirlerinin de hristiyanlığa girmeğe başlaması, hristiyanların Cebel Lübnan'da nüfus sahibi olmasını temin etmişti. Hâkimiyetini şeyhler arasında tefrika uyandırmak suretiyle idâme ettiren Mulhem, hristiyan ve müslüman unsuru arasında bir muvazene teminine muvaffak olmuştu. Nitekim, 1758 de, Rus bay-

ve 1784 de Volney (bk. *Voyage*, I. s. 464 vd) ziyâret etmişlerdir. Bilâhure Deyr el-Kamer'i ziyâret eden Avrupalı seyyahlar da buradaki saraylar ve bahçeler hakkında tafsilât verirler. 1882 de Deyr el-Kamer'i gören seyyahlardan M. de Lamartin (*Voyage en Orient*, 1882-1883, Paris 1854, I. s. 188 vd), ile Baptistin Poujoulat (*Voyage à Constantinople, dans l'Asie Mineure en Mésopotamie à Palmyre, en Syrie, en Egypte*, Paris, 1841, II, s.91 vd); buradaki saray ile Şihâbîler hakkında medihkâr bir lisan kullanırlar. Meşhur seyyah ve müdekkik George Robinson (*Voyage en Palestine et en Syrie*, Paris 1888, II. chap. XVI, s. 27 vd.) Deyr el-Kamer'i bizzat görmüş ve burası hakkında etraflı malûmat toplamıştır. Bu seyyahlara ilâveten, J. Lewis Farley de bu mntika hakkında kıymetli malûmat vermektedir. Bk. *Two years in Syria*, London 1839, Chapter XXIV, 208-212. Deyr el-Kamer'in taaviri hakkında bk. Le R. P. Laorty-Hadjî, *La Syrie, La Palestine et La Judée*, Paris 1854 s. 40, 41, Ayrıca bk. W. H. Bartlett, William purser, *La Syrie* (illustrées), trad. de l'Anglais, Alex. Sossou (Paris), I, s.30 vdd; M. E. G. Roy, *Voyage dans le Haouran*, Paris, 9 vd.

²⁰ Şidyâk, s. 367. Emîr Haydar eş-Şihâbî (II, 766)'ye göre, 1780 (1148) senesinde vefât etmiştir.

²¹ Bk. *Târîhu' ş-Şûf*, Manus. bibl. orient Univer. St. Joseph, s. 18.

²² *La Syrie*, Beyrut 1921, II, s. 98.

¹⁷ Bk. *Voyage*, I. s.467 vd.

¹⁸ Bk. *Mémoires*, Amsterdam 1784, IV, s. 128.

¹⁹ Şihâbîlerin merkezi olan Deyr el-Kamer'i 1773 de Niebuhr (bk. *Reise beschreibend nach arabien und andern umliegenden Landern*, Kopenhagen 1774, II, s. 449 vd; Fraszca trc. *Voyage en Arabie*, trad. franç. Amsterdam-Utrecht 1780)

rağını taşıyan bazı yunanlı korsanların Beyrut'a yaptıkları bir taarruza karşılık olarak müslümanlar da bu şehirdeki fransisken müesseselerinden «Deyr el-Bâdiriyyet el-Kabûciyye» ye taarruz ettiler. Emîr Mulhem, bu vaziyet karşısında yağmaya iştirak eden iki elebaşyı asmakta tereddüt etmemişti²³. Puget de Saint-Pierre, ihtimâl bu yüzden, Emîr Mulhem'i hristiyanlığa mütemâyil görmektedir²⁴.

Mulhem, 1761 de, Beyrut'ta öldü. Mulhem'den sonra yerine, kardeşleri Ahmed²⁵ ile Mansûr geçtiyse de, Osmanlı devleti Sayda valisi Numân Paşa'ya gönderdiği fermanla Kasım ibn Omer'in emîrliğini kabul etmiş, fakat Kasım, Ahmed ile Mansûr'un mukavemeti karşısında ancak bir kısım Cebel muntikasıyla iktifaya mecbur olmuştur. 1768 de hristiyan olarak ölen Emîr Kasım'ın oğlu Beşir II. hristiyanlığı tamamen açığa vurmuştur²⁶. Diğer taraftan Dürzi ekseriyetinin müslüman kalması onlarla hristiyanların arasında, ilerideki büyük ihtilâflara zemin hazırlamıştır.

Emîr Mulhem'in son zamanlarında Cebel Lübnan'da, birbirleriyle mücadele eden iki yeni zümre ortaya çıkmıştır. Bunlar da Canbulatî ve Yezbekî fırkalarından ibarettir. Bu iki fırkadan birine intisab eden meşâyih ikiye ayrıldılar: Benu'l-İmad ümerâsı, Canbulat'ların eski rakipleri olduklarından, Yezbekiyye gurubuna iltihak ettiler. Kasım'ın amucası Ahmed de, eş-Şeyh Abdusselâm el-İmad'a taraftar olarak, aynı guruba katıldı. Kardeşi Emîr Mansûr ise, Şeyh Ali Canbulat'ın gurubuna karıştığı gibi, kendisine taraftar olan meşâyih-i Dağdağ da aynı zümrenin ekseriyetini teşkil ettiler. Benû'l-Hâzîn ümerâsı ise Ahmed taraftarı olduklarını ilân ettiler. Yanlız, Benû Necd bu zümrelerden hiç birine girmediği gibi, Mârûnîler de bu ayrılıktan uzak kalabildiler²⁷. Meşhur seyyah Niebuhr, 1773 senesinde, Deyr el-Kamer'e yaptığı seyahatte, bu iki zümreyi tedkik edebilmek fırsatını bulmuştu²⁸.

²³ Bk. Şidyâk, s. 376 vd.; Haydar, II, 782; Lammens, II, s. 100.

²⁴ Bk. *Histoire des Druzes, peuple du Liban*, Paris 1763, s. 128 vd.

²⁵ Müverrih Emîr Haydar Ahmed eş-Şihâbî'nin babası.

²⁶ Blau, *Zur Geschichte Syriens*, ZDMG, VIII, 496; Lammens, II, s. 100 vd.

²⁷ Lübnan'ın taksimi ve mahallî ümera hakkında Beşir eş-Şihâbî zamanında yazıldığı anlaşılan şu esere bk.: « في تقسيم جبل لبنان وحالة الحكم فيه », Berlin, Biblioth. royale, Ms. s. 281. Krş. R. Dussaud, *Histoire et Religion des Nasrites*, Paris 1900, XXIX, nr. 72.

²⁸ Bk. *aynı eser*, II, s. 449 ve devamı.

İki zümre arasındaki mücadelelere Sayda valilerinin meselâ Azim-zâde Mehmed Paşa'nın da karıştığını ve daha ziyade Emîr Mansûr'u himâye ettiklerini ve Deyr el-Kamer'de vukû bulan bir muharebede Mansûr'un galebe çalarak, Emîr Ahmed'in Yezbekiyye grubuna kaçtığını biliyoruz.

Emîr Mansûr, 1770 senesinde, Sayda valisi Derviş Paşa tarafından azl ve yerine birâderinin oğlu Emîr Yûsuf tâyin edilmiştir. Bu sıralarda, Osmanlı devletine muîf bir vaziyette bulunan Şihâbîler, Şam valisi Osman Paşa'nın yaptığı askerî hareketlere iştirak etmiş ve bilhassa Safad ve Akkâ hâkimi Zâhir Omer'in Benû Mutevâl ile birlikte, Şihâb-oğullarından intikam almak üzere çıkarıldığı isyanı²⁹ bastırmak husûsunda yardım etmiş ve Sehl el-Gâziyye (22 mayıs 1772) muharebesinde bulunmuştur³⁰. Bunun üzerine Zâhir Omer'in, o zamanlar Akdeniz'de bulunan Rus donanması kumandanı Aleksey Arlov'u Beyrut'u bombardımana teşvik ettiğini görüyoruz³¹.

²⁹ 1750 senesine doğru Taberriye havâlisine hâkim olarak, Mutevâllarla birleşen Zeydânî'ler Türk memurlarını kovarak, Zâhir Omer zamanında Akkâ'yı da ellerine geçirmişler ve burada pamuk ve ipek ticâreti ile meşgul olmağa başlamışlardır. Bu sırada Mısır'da isyan eden Ali Beyle birleştikleri gibi, Akdenizdeki Rus donanmasını da dâvet ederek onlara limanlarını açık bırakmak suretiyle, devlete karşı isyâna başlamışlardır. Bununla beraber, Zâhir Omer'e gönderilen fermân-ı şeriflerde « قدوة الامجاد والاعيان الشيخ ظاهر عمر زيد قدره » dendiğinden sonra

« أن بعد وصول امرنا الهياوتى هذا يكون معلومكم أنك من قديم الزمان من المتتمين بنعيم الدولة العلية » temennisinde bulunulmaktadır. bk. Haydar eş-Şihâbî, *Kissatu Ahmed Pâşâ-el-Cezzâr*, Es'ad Efendi Ktb. Arap. Yazm. nr. 2898. vrk. 11/b. Bk. Abbé Mariti, *Voyages*, Paris 1791, II, s. 85 vd.; G. Hanotaux, *Histoire de la Nation Egyptienne*, L' Egypte Turque, V, s. 131; Le R. P. Leorty-Hadji, *La Syrie, Palesine et la ladée*, Paris 1854, s. 15 vd.; Savary, *Lettres*, II, XVI, s. 216 vd.; 'Abdu's-Sebbâ, *erravdu'z-Zâhir fi Târîhi Zâhir* Bibl. Nat. Supplément, nr. 4610, krş. ed-Debs, VII, s. 393 vd. Zahir Omer'in bu isyanı 16 Ağustos 1775 de Çezâyirli Hasan Paşa tarafından bastırılmıştır. Bu isyan ve basdırılması hakkında bk. Said Efendi, *aynı eser*, vrk. 12/a; Es-Seyyid Mehmed Tâhir, *Menâkib ve Gazavat-ı Gazi Hasan Pâşâ*, Es'ad Efendi Ktb. nr. 2419, vrk. 78 vd., Şidyâk, *aynı eser*, s. 308; Haydar, II, s. 825; *Siretu Tâhir Omer* (Anonim), s. 98; Mir Haydar eş-Şihâbî, *Kissatu Ahmed Pâşâ el-Cezzâr*, Velîyüddin Efendi ktb. Arap. Yazm. nr. s. 68, vrk. 19 vd.

³⁰ bk. Şidyâk, s. 891; Mir Hayar eş-Şihâbî, *aynı eser*, vr. 9/a; Cevdet, *Târîh*, İstanbul 1288, III, s. 38; Lammens, II, s. 109. Abdülhamid I bu yüzden Emîr Yûsuf'a gönderdiği buyurıldı'da ona « افتخار الامراء الكرام عين الامجاد ذوى الاحترام الامير » « يوسف الشهابى » demektedir bk. *Kissa*, vrk. 10/a.

³¹ 5 Temmuz 1770 de Osmanlı donanmasını Çeşme limanında yakmağa muvaffak olan Rus donanması (bk. M. C. Ş. Tekindağ, İslâm Ansik. madde. *Çeşme*) bu

Şehirde bulunan Mansûr da, Rusların Beyrut'a tecavüzü esnasında onlara 25.000 kuruş vermek şartıyla, sulh istemiş ve emâretini kardeşinin oğlu Emîr Yûsuf'a terketmiştir³². Emîr Yûsuf, sadık kaldığı Osmanlı devletinden yardım talep etti. Bunun üzerine, Şam valisi Osman Paşa, kendi adamı olan Cezzâr Ahmed Paşa'yı³³ Beyrut'a yardımı gönderdi. Cezzâr Ahmed Paşa, Beyrut'u, Emîr Yûsuf'un mütesellimi sıfatıyla, idareye başladı. Said efendi (vrk. 7/b), Osman Paşa'nın Cezzâr'ı, Emîr Yûsuf ile Emîr Mansûr arasındaki ihtilâftan istifada ederek Beyrut kalesini zabta gönderdiğini söyler ki Lammens (II, s. 110) de aynı fikirdedir. Nitekim, Cezzâr'ın Beyrut'u tahkim ile yerleşmeğe başladığını gören Emîr Yûsuf, bir müddet sonra bütün Dürzi askeri ile birlikte Beyrut'u muhasaraya kalkıştığı gibi, Kıbrıs'ta bulunan Rus donanmasını Beyrut'a çağırarak, birlikte şehri tazyike başladı³⁴ (1773). 4 ay süren bu muhasara esnasında, Rus kuvvetleriyle müştereken hareket eden Dürziler, Cezzâr'ın çok şiddetli mukavemeti ile karşılaşarak, yüz geri ettilerse de, bilâhîre cephanesi tükenen Cezzâr'dan şehri teslim almağa muvaffak oldular³⁵. Fakat bu hâdiseyi müteakib, Cezzâr'ın Şihâb-oğulları'na karşı giriştiği mücadele, tamamıyla, dürzilerin aleyhine neticelenmiştir. Zira, Akkâ, Sayda gibi sahil şehirlerinde hâkimiyetini tesis eden Cezzâr'ın Cebel Lübnan üzerindeki nüfuzu, gittikçe artarak, Şihâbîleri azl ve nasba kadar varmıştır. Nitekim, Emîr Ahmed'in Canbulat meşâyihî ile Deyr el-Kamer'i basmak teşebbüsünü haber alarak Akkâ'ya sığınan Emîr Yûsuf'u tekrar eski yerine iade etmeğe muvaffak olan Cez-

vak'ayı müteakib Bulut-kapan Ali Bey ve Tâhîr Omer'in dâveti üzerine, Akdenizde seyir halinde idi. bk. Haydar, II, s. 811; Nahle Kalafat, *Târîhu Batris el-kebir*, Beyrut 1887, II, s. 107; E. Lockroy, *Ahmed le Boucher*, Paris 1888, s. 73.

³² bk. Sayda daki fransız konsolosu M. de Taulès tarafından 19 Haziran 1772'de Bahriye nezâretine gönderilen Bulletin (Fr. Ch. Roux, Annexe VIII, s. 204).

³³ Biyografisi için bk. M. C. Ş. Tekindağ, İslâm Ansik. madde, *Cezzâr*.

³⁴ bk. Şidyâk, s. 395; Haydar eş-Şihâbî, *Kıssatu Ahmed Pâşâ el-Cezzâr*, Es'ad Efendi ktb. nr. 2398, Arap. Yazm. vrk. 8/a vâ; *Siretu Ahmed Cezzâr Pâşâ* (Anonim), *Fundgraben des orientes*, Wien 1818, VI, s. 289-291; Le chevalier de Taulès'in 4 Temmuz 1773 tarihli mektubu (Ch-Roux, Annexe, IX, s. 211).

³⁵ Şiddetle devam eden bu muhasaranın safabatı hakkında bk. *Siretu Ahmed Cezzâr Pâşâ* (Anonim, F. des Or., VI, s. 291); Said Efendi, *aynı eser*, vrk. 8/b vâ.; Şidyâk, s. 395; Haydar, II, s. 815; Taulès'in mektubu, bk. Ch. Roux, s. 106; Lammens, II, s. 114.

zâr'ın bu şöreti dürziler arasında hudutsuzdu. Ancak, Emîr Yûsuf'un, Beşir II. nin teşebbüsü ile, emîrlikten uzaklaştırılarak, Akkâ zindanına atılması, dürziler arasında, hoşnutsuzluk uyandırmıştır. Cezzâr'ın ölümüne kadar, onun bir memuru vaziyetinde kalan Beşir II., daha sonraları büyük bir şöret kazanarak Cebel Lübnan'ın en mühim emirleri sırasına geçmiş, büyük «el-Kebîr» sıfatıyla yadedilerek, hâtırası dürziler arasında, Ma'n-oğlu Fahreddin II. gibi, ebediyyen yaşamıştır.

İki rakib zümrenin mevcudiyetine rağmen, Cebel Lübnan nisbî bir sükûnet muhafaza etmiş ve Beşir II. vasıtasıyla, hristiyanlık gitgide yayılmıştır. Cezzâr'ın nüfuzuna tâbi olan ve ona maktu bir vergi veren Dürzi emirleri gibi Beşir II., bu bağılılığı uzun müddet devam ettirmekle, kendi menfaatini de temin etmiş oluyordu. Nitekim, Beşir II., 1799 da Suriye seferi esnasında, General Bonaparte'in vaad ve tehditlerine kapılmamıştır. Bonaparte, 20 mart 1799 da, Akkâ önüne geldiği zaman, Beşir II.'e gönderdiği bir mektupla, maksadının Dürzi milletini istiklâle kavuşturmak olduğunu anlatmış, Beyrut gibi sahil şehirlerini de, bunlara vermesi vaad etmişti³⁶. Öte yandan, Cebel Durûz meşâyihî, Fransızların bütün Arabistan'ı zabteceklerini tahmin ederek, Haleb, Cebel el-Alâ ve Havrân'a doğru muhacerete başlamışlardı³⁷.

General Bonaparte'in vaad ve tehditlerine kapılmayan Beşir II., aynı zamanda, Cezzâr'ın yardım talebine de, açıktan açığa muvafakat etmemekle beraber, az-çok yardım göndermekten de hâlî kalmamıştır³⁸. Akkâ'nın imdâdına koşan Commodore, Sidney-Smith'in Beşir'i, Bonaparte'in tehditlerine karşı iknaa muvaffak olması, Osmanlı devletinin de menfaatine uyuyordu. Bununla beraber, Suriye'nin hristiyan ahalisi, Bonaparte'in Akkâ önünde bulunan ordu-

³⁶ Bu maksatla Beşir'e gönderilen mektuplar hakkında bk. *Correspondance de Napoléon I er*, publiée par ordre de l'empereur Napoléon III., Paris, 1860, V, s. 476-477; Le Baron de Testa, *Recueil des traités de La porte Ottomane*, Paris 1884, I, 576; G. Hanotaux, *aynı eser*, V, s. 413; Haydar eş-Şihâbî, « ثم ان سر « عسكر الفرنساويه. التسمي بوناپارت. ارسل تحريرات الى الامير بشر » vrk. 42/b; es-Seyyid Mehmed Şovki, *Gazâ-nâme-i Cezzâr Gâzi el-Hâcî Ahmed Pâşâ*, Türk. Yazm. Hacı Mahmud Ef. Ktb. nr. 4910, vrk. 18/b.

³⁷ bk. Haydar, *er-Ravdu'n-nazîr* III, s. 887; Haydar eş-Şihâbî, *Kıssa*, Veli-yüddin Efendi ktb. nushası, 71; Es'ad Efendi ktb. nushası vrk. 42/a.

³⁸ bk. Haydar, *aynı eser*, III, s. 887; *Kıssa*, 42/b; Şidyâk, s. 449; Cevdet, VII.

gâhına gelmekte acele ettiler. Bilhassa, Zeydânilerin son bekaya- larından bulunan Sâlih ile Abbâs hemen yola çıktıkları gibi, Mute- vâl meşâyihî de, Şihâbîlere karşı duydukları nefretle, ordugâhta toplandılar³⁹.

Cezzâr Ahmet Paşa, Fransızların Akkâ önünde Mağlûben Mı- sır'a çekilmelerini müteakib⁴⁰, Emîr Beşir'i tazyike kalkışmış ve İngiliz Amiralî Sidney-Smith'in tavassutuna rağmen, Cebel'e Emîr Yusuf'un oğullarını tayin etmek istemişti. Bonaparte'a karşı gönderilen Osmanlı kuvvetlerinin başında bulunan Serdâr Yusuf Ziya Paşa, Emîr Beşir'e iyi muâmele ederek, onun nüfuz sahaları olan Cebel Durûz, Vâdi et-Teym, Baalbek, Bikâ' ve bilâd Cubeyl havalisine, Sayda valîlerinin müdahalesini men etmiş ve bu hava- linin, eskisi gibi, Cebel hâkimleri tarafından idâre olunmasını ve vergisinin de doğrudan doğruya hazinece cibâyet edilmesini em- retmişdi⁴¹. Fakat, Cezzâr, Serdârın bu emrine ehemmiyet vermemiş ve Emîr Yusuf'un oğulları Huseyn ve Sadeddin'in idâresinde gönder- diği kuvvetlerle, Şeyh Beşir Canbulat ile birlikte hareket eden Be- şir'i memleketinden tard ettirmiştir. Beşir de, İngiliz amiralî Sid-

85; Lammens, II, s. 123; C. de la Jonquièrre, *Expédition D' Egypte* (1798-1801), IV, chap. VI, début du siège de St.-Jean-D'Acre, 313, 314; Joublain, *la Question du Liban*, s. 160; C. Zeydân, *Terâcîmu meşâhiri' ş-şark*, Mısır, 1902, s. 61.

³⁹ bk. es-Seyyid Mehmed Şevkî, *aynı eser*, vrk. 16/b, 17/a 28/a; Haydar, III, 887; Haydar, *Kıssa*, Es'ad Efendi ktb. vrk. 42/a; Cevdet, VII, s. 85; G. Hanotaux, V, s. 418; J. J. E. Roy, *Les Français en Egypte*, Paris 1868, s. 175; *Vekâinâme* (çeşr, İ. H. Uzunçarşılı, Tarih semineri Dergisi, İstanbul 1938, II, vrk. 3)'de kastedilen surhser'ler yani kızılbaşlar Mutevallârdır. Ayrıca bk. K. T. Khairallah, *La Syrie*, Paris 1912, s. 27; C. Zeydân, *Târihu Suriye*, Beyrut, 1881, s. 507; C. de la Jonquièrre, *aynı eser*, IV, chap. IV, s. 312; Napoléon, *Mémorial, Campagnes d'Egypte et de Syrie*, Paris 1872, II, s. 68.

⁴⁰ Fransızlar, Cezzâr'ın çok şiddetli mukavemeti ile, 61 gün devam eden Akkâ muhâsarasını, 20 mayıs günû kaldırmağa mecbur oldular; Bonaparte ise, bu çeki- lişi Mısır'a gönderdiği ilânlarla bir zafer dönüşü şeklinde göstermeğe çalışıyordu. Bu husûsta bk. *Correspondance de Napoléon I er, Au Divan du Caire*, quartier gé- néral, devant Acre, 27 floréal an VII (16 Mayıs 1799), V, s. 522; C. de la Jon- quièrre, *aynı eser*, «la levée du siège du St.-Jean-D'Acre», VI, chap. X, s. 323, 325 krş. Ceberti, *Acâibu'l-Asâr fi't-Terâcîm ve'l-Ahbâr*, Mısır 1297, III, s. 68; Aynı müellif, *Mazhara't-Takdis bi-harâcî Deolett'l-fransız Trc. A. Âsm*, Türk. Yyam. Reşid Efendi ktb. (Ali Emiri) nr. 646, vrk. 66/a; J. J. E. Roy, *aynı eser*, s. 195.

⁴¹ bk. Cevdet, VII, s. 118, 119. krş. Lammens, II, s. 130, 131; İzzet, ziyânâ- me, Türk. Yazm. Ali Emiri ktb. no. 413, Vrk. 25 vd. Haydar, *kıssa*, Vrk. 44/b.

ney-Smith'e sığınarak, amiral gemisiyle, el-'Arîş'e gitmiş⁴², amiral ve serdâr'dan iltifat görmesine rağmen, bir müddet memlekette uzakta yaşadktan sonra, Suriye'ye dönmüştür.

Bu sırada çok yaşlandığı için eski faaliyetini kaybeden Cez- zâr, Beşir ile uğraşmaktansa, onun oğullarından birini rehîne ma- kamında nezdinde alıyarak, Beşir'i Cebel Durûz'a dâvet etti.

Cezzâr'ın ölümünden sonra (1804), dürzilerin üzerinden tazyik kalkmış ve onlar artık Osmanlı hükûmetine daha mutî bir vaziyet almışlardır. Beşir'in bundan sonra hükûmete daha müzaheret ettiğini görüyoruz. Cezzâr'a halef olan İsmail ve İbrahim Paşa'ların sönük şahsiyetleri, bu tazyikin kalkmasında esaslı bir rol oynadığı gibi, Süleyman Paşa'nın, nispeten enerjik hareketleri de bu vaziyeti de- ğiştiremedi. Süleyman Paşa⁴³, Beşir'in Akkâ'da rehîn bulunan oğ- lunu serbest bırakarak, Cezzâr'ın hazinesini kontrolü sırasında, Beşir'in zimmetinde kalmış 9.000 kese keşfetti⁴⁴. Beşir, bu parayı kısmen tediye ederek, Osmanlı devletine olan bağlılığı göstermiş ve 1840 senesine kadar Suriye'de esaslı bir rol oynamaya mu- vaffak olmuştur⁴⁵.

Beşir'in devlete ilk yardımı Vâhhâbî hareketinde görüldü. 1810 da, Hicâzdan gelen Emir Abdullah b. Mes'ud el-Vehhâbî, maiyetin- deki kabilelerle Havrân ve Aclûn mıntikasına yayılarak, buranın mütesellimini kaçırmıştı. Bu çok tehlikeli vaziyeti görerek, Süleyman Paşa'nın devetine icabet eden Beşir, adamı Beşir Canbulat'ı, 15.000 kişi ile devletin hizmetine gönderdi. Süleyman Paşa'nın askeriyeye müştereken hareket eden Dürzüler, Vâhhâbî'leri mağlub ederek, Şam önüne geldiler. Şehrin valisi bulunan Yusuf Paşa, her iki askeride Şam'a sokmamak teşebbüsünde bulunduysada, vukua gelen muha- rebede mağlûb oldu ve Lazikiye'nin hazinelerini de alarak Mısır'a,

⁴² bk. Haydar, III, s. 893; C. Zeydân, *Terâcîm*, s. 62; Cevdet, VII, s. 120; Mic- haud et Poujoulat, *Correspondance d'Orient* (1890-1831), Paris 1835, VII, Lettre, CLXXXI, s. 351; Lammens, II, s. 131; N. Bouron, *Les Druzes*, Paris 1930, s. 165; Haydar, *Kıssa* vrk. 48/a.

⁴³ Colonel Sève. Bu zatın hayatı için bk. Aimé Vingtrimer, *Soliman-pacha* (colonel Sève), Paris 1886,

⁴⁴ Bu paranın miktarı ve münakaşası hakkında bk. Şidyâk, s. 473 vd; Lam- mens, II, s. 133.

⁴⁵ Şihâbîlerin son büyük emiri Beşir'in ölümüne kadar (1851)geçen devre- deki Cebel Lübnan vekâyihî ikinci makalemizde tekrar ele alınacaktır.

Mehmed Ali'nin yanına, firar etti⁴⁶. Dürzüler, Şam'a girmeğe muvaffak oldular. Ancak, Dürzü askerinin Şam'da ileri geri sarfettikleri sözleri hazmedemiyen müslüman ahali, onların büyük cami'e girmelerini men etmişlerdi⁴⁷.

Beşir'in bu muvaffakiyeti, kendisine pek büyük şöhet temin etti. 1811 senesinde, Haleb'e tabi Cebel-ül-A'lâ ve Vadi et-Teym de bulunan dürzülerle buranın müslüman halkı arasında çıkan bazı ihtilâflar, kanlı müsademelere sebebiyet vermişti. Dürzüler, emir Beşir'e müracaatla yardım talebinde bulundular. Zira, bu mıntıkadaki dürzüler, Emir Beşir'e, hıristiyan olmasına rağmen, hürmette kusur etmiyorlardı. Bütün dürzülerin emiri olmak gayesini güden Emir Beşir, buraya gönderdiği muhafız kıtalarının da yardımıyla onları Cebel'e davet etti. Bu davete icabet eden 400 dürzü âilesi, Beşir'in adamı Fâris eş-Şidyâk'ın riyasetinde, yola çıkarak, bir çok meşakkatli yolculuklardan sonra, Cebel'e varabildiler. Beşir, bu muhacirleri, Cebelu's-Şûf'un mukataalarına İskân etti. Bugün Cebelu's-Şûf'un muhtelif nahiyelerinde, «Halebi» ismini taşıyan dürzüler, işte bu âilelere mensub olanlardır⁴⁸.

⁴⁶ bk. Haydar, III, s. 914; Şidyâk, s. 485-486; Mihâil Dımışkî, *Tarihu Havâdisi's-Şam*, nşr. Ma'luf, Beyrut 1912, s. 25 vd.

⁴⁷ bk. Mihâil Dımışkî, *aynı eser* s. 25 vd.

⁴⁸ bk. Haydar, III, s. 918; Şidyâk, s. 486-487.